

Oikeus semiotiikan kohteena*

Jyrki Uusitalo

Yhteiskunnan poliittisten ja oikeudellisten merkitysrakenteiden tarkasteluun semioottiset lähestymistavat ovat selvästikin tulleet jäädäkseen. Semioottisten viitekehysten sovelluksia on toisinaan syytetty ulkokohtaisuudesta itse kohdealueen suhteen, pyrkimyksestä leikata kohteet kuin koristekasvi ikään sellaiseen muotoon, että »annetut» viestintämerkityksen ja signifikaation asetelmat saadaan näkymään kaikkialla. Tähän syytökseen saattaa joskus olla aihetta, joskus ei. Ainakaan oikeuden ja oikeuskielen osalta semiotiikka ei ole saapunut alalle ikäänkuin puhtaan ulkokohtaisena viitekehysenä. Semioottiset kysymyksenasettelut ovat olennaisesti kasvaneet esiin oikeusajattelun ja oikeusteorian perinteiden sisästä käsin.

1. OIKEUSREALISMI SEMIOTIIKAN KASVUALUSTANA

Oikeusteoriassa on jo pitkään kiinnitetty huomiota oikeuden ja oikeuskielen merkitysopillisiin, signifikatiivisiin ja viestinnällisiin ulottuuksiin. 1900-luvun alkuaikoina muotoutunut skandinaavisen oikeusrealismin suuntaus, joka pitkälti perustuu Axel Hägerströmin arvokseptiseen filosofiaan, korosti oikeusilmiöiden ankkuroitumista oikeuskysymysten ratkaisijoiden mielenmaailmaan ja arvostuksiin. Nähtiin, että tuomarit esimerkiksi joutuvat kehittämään täydentäviä tai uusia ratkaisuperiaatteita tapauksissa, joissa lain kirjain ei anna ratkaisulle yksiselitteistä perustaa. Oikeusrealistiset ajatussuunnat ovat kriittisiä sekä oikeuspositivisminä että luonnonoikeusajattelua kohtaan: suhtaudutaan kriittisesti otaksumaan, että kutakin yksittäistä oikeuskysymystä varten olisi olemassa »valmis» oikeudellinen sääntö jota vain muuttamalla sovellettaisiin. »Annettua» sääntöä ei realismin mukaan löydy enempää positiivisen oikeuden piiristä kuin luonnonoikeuden järjestyksiperiaatteistakaan. Lisäksi realistit korostavat sitä, että ratkaisijan on itsekin pyrittävä eksplikoimaan ne arvostukset ja katsoukset jotka hänen päättöksensä takana ovat. (Skandinaavisen oikeusrealismin ajatustavoista ks. nyttemmin Helin 1988, luvut 1—5.)

Oikeusrealistinen ajatustapa alkoi aikanaan murentaa perustaa perinteisiltä ideoilta »oikeuden todellisesta sisällöstä» ja sen ankkuroitumisesta lain kirjaimen, kansanhenkeen tai luontaisiin järkiperiaatteisiin. Traditionaalisen varmuususkon menetys merkitsi kuitenkin samalla eräänlaista askelta eteenpäin: koska ei enää tarvinnut ajatella että totuus asioista olisi hallussa alun alkaen, voitiin tavallaan elvyttää oikeusajattelun piirissä vanha sokraattinen ajatus, että hedelmällisimmät lähtökohdat oikeuden ja oikeuden mukaisuuden analyysille on annettu juuri »tiedossamme siitä että emme tiedä», skeptisistisessä mutta samalla konstruktioon tähtäävässä perusasenteessa.

Tämä näyttäisi merkitsevän sitä, että omia ajattelun ja analyysin lähtökohtia pakostakin tarkastellessamme voimme samalla oppia arvostamaan ja käyttämään hyväksi mahdollisuutta kehittää uudenlaisia käsitteitä »oikeaa oikeutta» koskevan kysymisemme tarkoituksiin. Skandinaavisesta ja muista oikeusrealismeista kulkee tässä suhteessa suorakko linja 1900-luvun loppupuolen oikeusteoriaan, jossa tarkastellaan oikeutta, oikeusjärjestystä ja niiden toimintaa institutionaalisen sosiaalisen tosiasiana. Tämä teoriakehityksen linja on osaltaan muodostanut luonnollisen kasvualustan semioottisille tarkasteluille.

Semioottiset kysymyksenasettelut sanan väljässä mielessä ovat klassisiin ja semiklassisiin oikeusteorioihin muutenkin »sisäänrakennetut»: määritteli hän muun muassa Hans Kelsen oikeusnormin nimenomaan tietyn tahtoaktin *merkitykseksi* luonnehtien samalla oikeuden voimassaoloa merkityksen objektiiviseksi ulottuvuudeksi. Tyypillinen esimerkki semioottisesti »ladatusta» problematiikasta oikeusajattelussa onkin sitten esimerkiksi Kelsenin määrittelyn tekeminen hienosyisemmäksi. Esimerkiksi Wróblewski (1983) ja Aarnio (1983) erottelevat erilaisia oikeussäännön voimassaolon ulottuuksia jotka voivat toteutua toisistaan riippumatta: sääntö osana tiettyä systematiikkaa, säännön toimivuus tai tehokkuus, säännön aksiloginen hyväksyttävyyys. Oikeusteoriassa on siis kaiken kaikkiaan päädytty korostamaan, etteivät oikeusnormit ole pelkästään »positoitu-

ja» ja esineellisiä merkkejä, vaan merkkejä jotka puhuvat julki merkityksensä useilla eri ulottuvuuksilla. Tämä kysymyksenasettelu on ikäänkuin »sisäänrakennetulla» tavalla jo semioottinen, siinä viitotetaan oikeussemiotiikan luontaisia lähtökohtia sen kohdealueen sisältä käsin.

2. OIKEUSSEMIOTIIKAN SYSTEMAATTISET SUUNTAUKSET

Oikeussemiotiikalla on myös omat kehityslinjansa spesifinä alueena. Ne liittyvät semiotiikan piirissä esiintyviin yleisempiin ajatussuuntien haarautumiin. On tunnettua, että semiotiikan perustanlaskijoita uusimpana aikana ovat olleet Charles S. Peirce amerikkalaisessa filosofisessa pragmatismissa 1800-luvulla ja Ferdinand de Saussure eurooppalaisessa lingvistiikassa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Näihin kahteen nimeen yhdistetään yleisesti kaksi semiotiikan »koulukuntaa», jotka eräissä yhteyksissä esiintyvät suoranaisina kilpailijoinakin. Peirceläinen suuntaus, joka laajassa mielessä usein katsotaan koko loogisen kielianalyysin erääksi käynnistäjäksi, voidaan konstruoida melko yhtenäisenä perinteinä Peircestä Charles Morrisin ja Rudolf Carnapin kautta aina moderniin deonttiseen logiikkaan. Toinen, saussurelainen suuntaus puolestaan kulkee Louis Hjelmslevin, Roman Jakobsonin ja Claude Lévi-Straussin kautta moderneihin strukturalisteihin ja — tavallaan käänteistyneenä, strukturalismin kritiikkinä — dekonstruktionismiin.

Oikeusilmiöiden semiotiikkaa on pyritty kehittämään molempien suuntausten piirissä. Peirceläinen perinne kuvatussa laajassa mielessä nähtynä pääsi ensimmäiseen pioneerityöhön tällä alalla vuonna 1944, jolloin Felix Oppenheim julkaisi *Philosophy of Science* -lehdessä artikkelinsa »Outline of a Logical Analysis of Law». Tämä artikkeli muodostui eräänlaiseksi kantatyöksi myöhemmälle oikeuskielen loogiselle analyysille, jonka keskeisiin hahmoihin on kuulunut muun muassa Georges Kalinowski.

Riippuu tosin lähtökohtaisten oletusten valinnasta, miten laajana peirceläinen perinne halutaan nähdä. Saatetaan ajatella semiotiikan käsitteen »inflatoituvan» liikaa, jos se käsitetään ylläkuvatun suuntaisessa varsin laajassa mielessä. Suppeampikin tulkintamahdollisuus on olemassa. Vasta parin viime vuosikymmenen amerikkalaisessa keskustelussa on systemaati-

tisemmin kartoitettu Peircen pragmatistisen semiotiikan ja eritoten amerikkalaisen oikeusrealismin välisiä historiallisia ja systemaattisia yhteyksiä. Pioneeriasemassa ovat tältä osin olleet erityisesti Roberta Kevelsonin, nykyisin Pennsylvanian valtionyliopistossa omaa oikeus-, hallinto- ja taloussemiotiikan tutkimuskeskustaan johtavan peircistin työt (ks. Kevelson 1985 kirjallisuusluetteloineen). Hänen ja hänen kollegoidensa töissä on myös sovellettu Peircen merkkien teoriaa oikeustulkinnan rekonstruktion mallina ja samassa yhteydessä kehitelty Peircellä implisiittisenä esiintyvää tulkinnan arvorationaalisuuden ajatusta eteenpäin tavalla joka useilta osin näyttää rinnastuvan oikeusargumentoinnin »diskursiivisen rationaliteetin» mallien kehittelyyn eurooppalaisessa keskustelussa.

Saussuren liikkeellepanemaa suuntausta ovat oikeussemiotiikassa puolestaan vieneet eteenpäin strukturalistisen tutkimusotteen edustajat: Greimas ja Eric Landowski joiden tuotantoon kuuluu muun muassa vuonna 1976 julkaistu laaja yhteisartikkeli tästä alueesta, ja André-Jean Arnaud jonka laaja analyysi Ranskan Code Civil'in signifiikaatorakenteista on tullut varsin kuuluisaksi. Arnaudin työt ovat liikkuneet strukturalismin ja oikeuden diskursiivianalyysin välimailla, ja tällä alueella erityisen keskeinen on hänen kaksiosainen teoksensa »Critique de la raison juridique». Siinä hän kehittää ajatusta laajasta juridisuuden käsitteestä joka viitoittaa »lukemaan esille» juridisuuden erilaisia mahdollisia elementtejä eri yhteiskunnallisten käytäntöjen piiristä ja samalla ideologiakriittisesti tutkimaan sitä, millaisten valta-asetelmien ja muiden sosiaalisten ehtojen valitessa vain eräät näistä luentatavoista ikäänkuin hyväksytään juristitodellisuudessa »virallisiksi». Kirjallisuusluettelossa mainittu Arnaudin englanninkielinen artikkeli sisältää pähkinänkuoressa hänen teoriansa keskeiset näkökohdat.

Oikeussemiotiikka on oikeastaan vasta 1980-luvun aikana alkanut kehittyä systemaattiset ongelmansa, kysymystapansa, viestintäverkostonsa ja tutkijayhteisönsä sisältäväksi tieteelliseksi kentäksi johon kasvava joukko tutkijoita eri maissa tavalla tai toisella identifioituu. Alan kansainväliset kokoukset ja kokoomateokset tuskin olisivat olleet ajateltavissa ennen kuluvan vuosikymmenen alkua. Eräissä alalla ilmestyneissä tuoreissa töissä (Jackson 1985 b; arvostelu siitä Koskenniemi 1986; Carzo & Jackson toim. 1985) on keskitytty yhtääl-

tä oikeusteorian omien semioottisten taustatutkimusten ja eksplikointiin, ja toisaalta kysymyksiin joista käsin semioottinen analyysi voi tarjota oikeusajattelulle uusia virikkeitä. Tämän esityksen jälkiosassa pyrin esitelynomaisesti tarkastelemaan oikeussemiotiikan yleisiä lähtökohtia — jopa siinä määrin yleisellä tasolla, että edellä mainittu vedenjakaja kahden semiotiikan pääsuuntauksen välillä ei tässä yhteydessä välttämättä lainkaan tule esille.

3. OIKEUSKIELEN SEMIOOTTISUUS

Oikeussemiotiikka tarkastelee oikeutta toiminnallisena järjestelmänä eikä pelkkänä oikeussäännösten ja normien muodostumana. Täältä osin semioottinen tarkastelutapa on luonteva osa »modernia» oikeusajattelua. Semiotiikalle spesifiä puolestaan on se, että oikeus muiden kulttuuristen artefaktien tavoin nähdään tietynlaisten viestien joukoksi: nämä viestit ovat riippuvaisia tietynlaisesta merkitys- ja signifikaatiojärjestelmästä, ja ne viestitään tietynlaisissa verkostoissa. — On syytä huomata, että näin yleisellä tarkastelutasolla oikeus ei vielä välttämättä tuo esiin omaa erilaisuuttaan muihin kulttuurisiin muodosteisiin nähden. Greimasin ja hänen kollegoidensa strukturalistinen koulukunta korostaa sitä, että oikeusjärjestelmän toiminta, ollakseen järkevää ja mielekasta, on riippuvainen pitkälti samojen signifikatiiorakenteiden hyväksikäytöstä joita muissakin semioottisissa järjestelmissä esiintyy. Lähelle tulee tällöin ajatus, että nämä rakenteet muodostavat eräänlaisen »signifikaation elementaaristen rakenteiden» kokonaisuuden — niin oikeusjärjestelmässä kuin muuallakin yhteiskunnassa.

Tällainen näkemys merkitysrakenteista perustuu saussurelaiseen semantiikkaan ja sen ajatukseen syntagmaattisen (horisontaalisen) ja paradigmaattisen (vertikaalisen) signifikaatiotason vuorovaikutuksesta: molemmilla on omat rakennesääntönsä. Samoin kuin semanttiset yksiköt lauseessa, diskursiiviset viestit saavat mielensä osina sellaisia merkitsevyysetjuja, »sekvenssejä», jotka puolestaan tulevat mielekkäiksi (so. kantavat *jotakin* merkitystä vaikkakaan eivät määrää vallitsevaksi mitään *tiettyä* merkitystä) silloin kun ne vastaavat jotakin taustalla olevaa merkitsevyysettelmaa (jollaista ilmentävä pintataso esimerkiksi kirjallisuudessa on kertomuksen »juoni»). Viime vuosina oikeu-

den strukturaalisemiootikot ovat ahkerasti etsineet tämäntyyppisen rakennetarkastelun ja modernin institutionalistisen oikeusteorian välisiä yhteyksiä. Niin kutsuttu oikeuden uusinstitutionalismi on saanut osakseen semiootikkojen mielenkiinnon, koska sen piirissä pyritään voittamaan vanha ja oikeuden dynamiikan tarkasteluun monien mielestä pelkkää näköharhaa aiheuttava jaottelu oikeuspositivismiin ja luonnonoikeuden välillä. Esimerkiksi tunnetun uusinstitutionalistin Neil MacCormickin ajatukset oikeudellisten instituutioiden »elämänhistoriasta» ovat oikeussemiootikko Bernard Jacksonin mielestä keskeinen oivallus *syntagmaattisesta* ulottuvuudesta oikeuden rakenteessa. Samalla strukturalistit korostavat kuitenkin myös sitä, että oikeudella on *paradigmaattinen* ulottuvuutensa: arvelaan voitavan semioottisesti rekonstruoida se, miten esimerkiksi oikeudelliset ratkaisut valikoituvat kunakin ajankohtana esiintyvistä ratkaisuvaihtoehtojen (»varianttien») joukosta. Molempien ulottuvuuksien vuorovaikutus tuo tällöin esiin sen, miten instituutioiden tarinat polveilevat aina sen mukaan, mitä kulloinkin oikeusjärjestyksen piirissä pidetään »oikeudellisesti mahdollisena» — tiettyjä mahdollisuuksia valitaan, toisia suljetaan pois.

Jackson on formalisoinut näiden valintojen perusrakennetta hyvin yleisellä oikeusteorioiden rekonstruktion tasolla käyttäen apunaan Greimasin niin kutsutun semanttisen nelion ynnä Jakobsonin ja Lévi-Straussin binaarioppositio-asetelmien aineksia (Jackson 1985 a & 1985 b). Rekonstruktioillaan Jackson arvelee saavansa esille muun muassa H.L.A. Hartin oikeuspositivismiin ja Ronald Dworkinin oikeussubjektien »aitoja oikeuksia» korostavan, positivismikriittisen ajattelun keskeisiä eroja: positivismille oikeuden olemassaolo instituutiona tarkoittaa tiettyjä oikeuskysymysten osapuolille asettuvia oikeudellisia seuraamuksia, kun taas Dworkinille nimenomaan osapuolten oikeudet merkitsevät institutionaaliselle oikeudelliselle ratkaisutoiminnalle asettuvia velvoitteita. Positivismin omista semioottisista premisseistä seuraa, että instituutiotasoon eräissä tapauksissa voidaan kohdistaa looginen negaatio, eli on olemassa tapauksia joiden kohdalla voimassaoleva oikeus jää avoimeksi eikä ole olemassa »yhtä oikeaa ratkaisua». Dworkinilla puolestaan ei voi esiintyä tilannetta jossa negaatio koskisi instituutiota, eli suljettaisiin pois velvoitus harjoittaa institutionaalista toimintaa tietyn ratkaisun toteuttamiseksi — aina on olemassa

tietty »yksi oikea ratkaisu», jonka löytäminen merkitsee tuomarin velvollisuutta tuoda esiin ja perustella jutun osapuolten oikeudet.

Tämä katkelma Jacksonin tarkasteluja on »greimaslaiselle» oikeussemiotiikalle kuvaava sikäli, ettei tarkastelu varsinaisesti tuo esiin mitään uutta itse kohdeteorioiden kysymyksistä, peruskannanotoista ja niiden eroista. Kiinnostavaksi tarkastelun tekee nimenomaan Jacksonin yritys osoittaa, että keskeiset oikeudellisen ratkaisu- ja päättelytoiminnan säännöt ovat luonteeltaan semioottisia, eivät »puhtaan» loogisia. Esimerkiksi oikeusnormin voimassaolo perustaa tai tuomarin tiedossa olevia kantajan oikeuksia koskevien myöntö- ja kieltoväitteiden välillä vallitsee kontraarinen eikä kontradiktio-riinen suhde. Esim. väitteen $K(r)$, »Tuomari tietää että kantajalla on oikeus r », negaatiosta *ei* seuraa väitettä $K(-r)$, »Tuomari tietää että kantajalla ei ole oikeutta r ». *Molempien* väitteiden negaationa esiintyy Greimasin semioottisen neliön avulla eksplikoitavissa oleva closure-väite (= argumentointivaihtoehtojen asetelman vasta täydelliseksi tekevä väitemahdollisuus), ettei tuomari tiedä enempää r :stä kuin $-r$:stä. (Jos tämä vaihtoehto on kyseessä, tuomarin on Dworkinin ajatustavan mukaan tulkittava esille jutun osapuolten oikeudet).

closure-väitteiden sisältö vaihtelee eri ajatustavoissa — esimerkiksi oikeuspositivismissa vs. Dworkinin vahvan tulkinnan teoriassa — mutta Jacksonin mukaan olennaista on se että ne ja niiden eksplikointi ovat luonteeltaan semioottisia. Niitä koskevat semiotiikan sovellukset voivat siis palvella oikeustulkinnan taustana olevien kulttuuristen konventioiden analyysia. Se, ettei oikeudellinen päättely ole luonteeltaan vain »ahtaassa» mielessä looginen toimitus, on tietysti osoitettu strukturaalisemioottisista korostuksista riippumattakin modernissa argumentoinnin teoriassa. Strukturalistisen semiotiikan piinakysymykseksi oikeuden tutkimisessa ehkä jää lähinnä se, rajoitutaanko vain ikäänkuin kääntämään oikeusteorian sisäisiä suuntaeroja semioottisen teorian terminologialle.

Oikeuden tarkastelussa greimaslaisella semiotiikalla on tietysti voimakkaan universalistiset pyrkimykset. Jos on niin, että oikeudellinen diskurssi on järkeenkäypää siksi että se perustuu yleisille semioottisille rakenteille, tästä näyttäisi seuraavan ajatus, että eri oikeusjärjestelmiin paljolti sisältyvät samantyyppiset rakenteet. Tällä otaksumalla on ainakin oikeusvertailun kannalta mielenkiintonsa. Semiotiikan perusin-

tuitioita tässä suhteessa voi ehkä verrata luonnonoikeuden korostuksiin, vaikka molemmat suuntaukset ovat ainakin tiettyssä määrin eri asioita. Korostetaan seikkoja, jotka ovat oikeudelle yleispäteviä juuri siksi että ne ovat osa ihmisten elämää ja olemassaoloa yleensä. Strukturaalinen semiotiikka halunnee kuitenkin torjua sellaisen tulkinnan, että se luonnonoikeuden tavoin saman tien etenisi arvoväitteisiin kannanottoihin siitä, mikä on »oikeaa oikeutta» ja mikä ei sitä ole. Tietysti oikeuden konstitutiiviset arvot muodostavat osan niitä viestejä joita oikeuden elämässä ja toiminnassa välitetään; semiotiikka voi pyrkiä tarkastelemaan tämän välitysprosessin luonnetta. Mutta kysymykseen voimassa olevan oikeuden *sisältöä* koskevien väitteiden totuudesta tai epätotuudesta ei strukturaalis-semioottinen tarkastelu sellaiseenaan ottane kantaa.

4. OIKEUDEN KEHITYKSEN SEMIOTIikka

Kaikki oikeussemiotiikasta kiinnostuneet tutkijat eivät ole taipuvaisia samastamaan oikeussemiotiikkaa signifiikaation yleisten asetelmien ja rakenteiden etsimiseen. Diskurssianalyttisesti tai dekonstruktivistisesti suuntautuneet tutkijat, esimerkiksi Peter Goodrich, ovat kritisoineet »formalistisiksi» yrityksiä kuvailla erilaisia positiivisen oikeuden järjestelmiä merkijärjestelminä. Kirjoituksessaan »The Rise of Legal Formalism» (Journal of Legal Studies, 1983) Goodrich painottaa, että olisi tärkeää pyrkiä oikeudellisen diskurssin eri vaiheiden ja »katkelmien» historialliseen analyysiin, jossa samalla kartoitetaan niitä tapoja joilla oikeuden erilaiset retoriset muodot esimerkiksi ilmaisevat (tai kätkevät) taustalla olevia ideologioita ja valta-asetelmia.

Tämäntyyppinen lähestymistapa tuntuu ikäänkuin kääntävän sen tärkeysjärjestyksen, johon Saussure aikanaan asetti kielen ja puhunnan: »langue», merkijärjestelmä tuli ensin, vasta sitten »parole». Goodrich ja hänen hengenheimolaisensa painottavat, että on tutkittava diskurssissa toimivaa kieltä eikä abstraktia kielijärjestelmää. Tällaisen tutkimuksen tulisi kattaa diskurssin käytännöllisten ulottuvuuksien koko kirjo: tuoda esiin ne tahot jotka diskurssia käyttävät, tarkastella heidän tavoitteitaan ja heidän suhdettaan oikeudellisen kielen tekstiin ja tällöin on käytettävä niin tekstitulkinallisia kuin tekstuaalisuuden ulkopuolellekin

yltäviä menetelmiä. Myös Arnaud on jossain määrin pyrkinyt avalemaan näitä semioottisesti inspiroiduista mutta tavallaan »radikaalihermeneuttisia» oikeusanalyysin päitä.

Goodrichin edustaman suunnan mukaan ei tutkimusta tulisi rajoittaa sillä tavalla johon greimasilaisen suuntauksen joskus arvellaan syylistyneen: asettaa etusijalle tekstin pelkkää semanttista ulottuvuutta. Tavallaan Goodrich näin sanoessaan suuntaa askeleensa kohti perinteistä oikeusrealismia tietyiltä osin muistuttavaa tutkimusohjelmaa. Ei ole sattuma että »dekonstruktionistinen» oikeusanalyysi on herättänyt mielenkiintoa amerikkalaisen Critical Legal Studies -liikkeen piiriin kuuluvissa tutkijoissa. Onhan suuntauksen eräs johtoidea juuri ajatus jokaisen oikeusjärjestyksen vääjäämättömästä sisäisestä ristiriitaisuudesta ja niin muodoin siitä, että oikeusjärjestys kokonaisuutena ei milloinkaan voi tukea yhtä nimenomaista tulkintakannanottoa »parhaana mahdollisena» tulkintana. (Dekonstruktionistisen ajatustavan mahdollisuudet ovat herättäneet mielenkiintoa myös mm. rangaistusjärjestelmien tutkimuksessa ja yleisemmin oikeuspolitiikassa. Esim. Hirvosen, 1987, ohjelmallinen sovellusyritys kriminologiassa jättää vielä runsaasti varaa täsmennyksille. Tarvitaan myös keskustelua siitä, missä määrin dekonstruktionismi tulkintamenetelmänä muutta mutkitta on yhdistettävissä esimerkiksi normaaliuden ja poikkeavuuden käsite-erottelun ja sen implikaatiot radikaalisti kiistäviin oikeuspoliittisiin ohjelmiin.)

Aivan viime vuosina ovat eräät CLS-liikkeen sitoutumattomat tutkijat alkaneet korostaa sitä, että laajennetuilla semioottisilla — tai vähintäänkin semioottisesti inspiroiduilla — tarkasteluilla voi olla merkitystä myös olemassa olevien oikeusjärjestysten periaatteita kriittisesti ja samalla »vakavasti ottaen» uudelleen lukevassa oikeuden sosiaalisessa tulkinnassa. Oikeudellinen retoriikka ei sinänsä ehkä olekaan ristiriitaisuuksia peittelevä julkisivu, vaan se elää käsitteiden ja tulkintojen aidosta kontrarisuudesta: määrätty, kokonaisia oikeudenalaja konstituovat käsitteet saattavat eri yhteyksissä saada samasta ilmiöstä huolimatta erilaisia merkityssisältöjä, jotka tavan takaa määrittelevät toinen toisiaan juuri kontrarisen asetelman merkeissä. Tämän kontrarisuuden (ja kontrastisuuden), eräänlaisen oikeudelliseen diskurssiin sisäänrakentuvan *différencen* — merkitysvaihtoehtojen joukon avoimuuden — paljastaminen ja konstruktiiivinen edelleenviljely voisi ehkä käyttää hyväkseen myös struktu-

raalisen semiotiikan menetelmiä. Collins (1987) on kiinnostavalla tavalla eritellyt siviilioikeuden keskeisen peruskiven muodostavaa yksityisyyden käsitettä ja sen muuttuvia merkityksiä: käsite voi viitata sekä intiimisytyteen että oikeussubjektien asettamiseen toisistaan erillisiksi muukalaisiksi, eikä näitä kahta ulottuvuutta liioin voi ymmärtää vailla toistaan. Oikeudellisessa retoriikassa tämäntyyppiset eri merkitykset menevät tavan takaa lomittain ja päällekkäin, ja niistä käsin aukeavien paradigmaattisen merkitystason käsitevarastojen erittely voisi olla keskeinen kriittisen oikeustutkimuksen tehtävä. (Tällaisen näkökulman mahdollisuuksista yleisesti ks. esim. Uusitalo 1987.) Jacksonin viitoittamalla tarkasteluotteella voisi pyrkiä kehittämään esimerkiksi sellaista oikeuden institutionaalisen muutoksen mallia, joka pohjautuu eri oikeudenalajien keskeisten käsitteiden eri merkitysten kontraaripareista käsin aukeavien uudenlaisten »oikeudellisesti mahdollisten» lainkäyttö- ja tulkinta-asetelmien selvittelylle. Strukturaalinen ja dekonstruktiiivinen tarkastelutapa voivat ehkä tällöin lyödä kättä keskenään: oikeuskielen merkitysten ristiriitaisuuksien paljastamisen ei tarvitse johtaa äämistymiseen ja hiljaisuuteen, vaan se voi viedä meitä myös uuden oikeustodellisuuden merkkien äärelle.

* Kirjoitus perustuu esitelmään seminaarissa »Semioottiset, strukturalistiset ja lähialojen sovellukset yhteiskuntatutkimuksessa», Helsingin yliopisto 10. 6. 1987.

LÄHTEET

- Aarnio, A.: Form and Content In Law, Dimensions and Definitions of Legal Positivism. Teoksessa Aarnio: *Philosophical Perspectives in Jurisprudence*, Acta Philosophica Fennica vol. 36, Helsinki 1983, s. 76—93.
- Arnaud, A.-J.: Fact as Law. Teoksessa Carzo & Jackson 1985 s. 129—144.
- Carzo, D. & Jackson, B. S. (toim.): *Semiotics, Law and Social Science*, Gangemi Editore & The Liverpool Law Review, Roma 1985.
- Collins, H.: The Decline of Privacy in Private Law, *Journal of Law and Society* 14(1987): 1, s. 91—103.
- Helin, M.: *Lainoppi ja metafysiikka*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julk. A: 178, Vammala 1988.
- Hirvonen, A.: Kriminologian mustat aukot. *Uusi Kriminaalihuolto* 4(1987): 3, s. 25—29.
- Jackson, B. S.: Hart and Dworkin on Discretion, Some Semiotic Perspectives. Teoksessa Carzo & Jackson 1985, s. 145—168. (1985 a.)

- Jackson, B. S.: *Semiotics and Legal Theory*, Routledge and Kegan Paul, London—Boston—Henley, 1985. (1985 b.)
- Kevelson, R.: Peirce's Philosophy of Signs and Legal Hermeneutics. Teoksessa Bulygin, E. & Gardies, J.-L. & Niiniluoto, I. (toim.): *Man, Law and Modern Forms of Life*, D. Reidel, Dordrecht 1985, s. 125—135.
- Koskenniemi, Martti: Arvostelu B. S. Jacksonin teoksesta *Semiotics and Legal Theory*, *Lakimies* (1986): 7—8, s. 1142—1147.
- Uusitalo, J.: Lainoppi, »epistemologia» ja radikaali hermeneutiikka. Teoksessa Helin, M. & Kangas, U. (toim.): *Oppilaiden kirja*, Helsinki 1987, s. 117—127.
- Wróblewski, J.: The Problem of the Meaning of Legal Norm. Teoksessa Wróblewski: *Meaning and Truth in Judicial Decision*, Juridica ky & A-Tieto oy, Helsinki 1983, s. 1—21.